

I okvirna psihološka procjena može doprinijeti prevenciji pojave posebnih potreba predškolske djece

Joško Sindik

Dječji vrtić "Trnoružica", Zagreb

Ključne riječi: prevencija, predškolska, djeca, psiholog, posebne potrebe, razvoj

Uvod

U praksi, u konkretnim uvjetima rada predškolskog psihologa u Republici Hrvatskoj, najčešće nije moguće primjenjivati standardni odnosno standardizirani psihologijski instrumentarij za procjenu razvoja sve djece u nekoj predškolskoj ustanovi, jer:

- psiholozi najčešće rade u predškolskim ustanovama od preko 600, a katkad i preko 1500 djece, pa nema vremena za korektno psihologijsko testiranje sve djece, a katkad ni djece s posebnim potrebama u razvoju
- najčešće psihologu nije omogućena primjena najpogodnijih testova za pojedine svrhe, iz financijskih razloga (ili uistinu nema dovoljno financijskih sredstava za nabavu nekih vrsta psihologijskih testova, jer su oni skupi; ili pak upravni organi vrtića ne smatraju nabavu testova kao najbolji način da se "potroši novac")
- često uistinu i nema pogodnih testova za utvrđivanje pojedinih obilježja ponašanja djeteta, ili za procjenu pojedinih sposobnosti, ili zbog dobi djeteta, ili zbog neprimjerenosti testa našoj populaciji, itd.
- u slučajevima potrebe testiranja djece s posebnim potrebama, dosta često se događa da zbog nedovoljne specifične educiranosti odgajatelja predškolske djece, neka djeca bivaju "proglašena" potencijalnom djecom s posebnim potrebama, dok druga ne; međutim, događa se da uvjetno rečeno "zdrava" djeca s nekim "upadljivim" nepoželjnim karakteristikama ponašanja (pretjerano motorična, npr.) bivaju nepravilno "proglašena" djecom s posebnim potrebama, a djeca s "neupadljivim" karakteristikama ponašanja (pretjerano povučena, depresivna) kao djeca bez značajnijih poteškoća (1, 2).

Važnost poticanja razvoja djeteta

U predškolskom odgoju i obrazovanju od prvenstvenog je interesa poticanje djetetova optimalnog psihofizičkog razvoja, pa je važno znati što objektivnije procijeniti aktualni razvojni status djeteta, dakle djetetove psihofizičke karakteristike.

Dakle, treba imati na umu tri stvari:

1. razvojne osobine (karakteristike) su polazište i cilj, početak i kraj svakog promišljanja odgojno-obrazovnog rada s djecom: naime, osobine su ono što želimo promijeniti u poželjnom smjeru
2. princip razvojnosti: ma koliko određena karakteristika bila razvijena kod konkretne djece, uvijek je poželjno dalje stimulirati njen razvoj
3. princip cjelovitosti razvoja: uvijek prioritet intenzivnijeg poticanja imaju one osobine koje su nedovoljno razvijene u odnosu na orijentacione "dobne mogućnosti djece" (3).

Osobine su «putokaz», smjer kamo treba ići, što poticati značajnije u idućem razdoblju planiranja odgojno-obrazovnog rada.

Neke osobine djeteta su općenitije (npr. sposobnost psihomotorne koordinacije, grafomotorna sposobnost, itd.), pa ih je uistinu teško jasno procijeniti kod djece. Zato je potrebno voditi računa o manifestacijama (kompetencijama) tih osobina djeteta u vidljivom ponašanju djeteta, a manifestacije osobina variraju u odnosu na dob djeteta. Na primjer, "dovoljna" grafomotorna sposobnost kod trogodišnjaka očituje se u mogućnosti crtanja kruga, odnosno križa. Sposobnost psihomotorne koordinacije kod jednogodišnjaka očituje se u umijeću hodanja.

Pri procjenjivanju osobina djeteta određene dobi, dobro se u startu zapitati:

1. PROVJERITI: ŠTO DIJETE ODREĐENE DOBI MOŽE ? - VIDJETI DOBNE OSOBINE. ("RAZVOJNE NORME")
2. KOJE SU NAJVAŽNIJE OSOBINE RAZVOJA ZA DATU DOB DJETETA?
3. KRITIČNO RAZDOBLJE ZA RAZVOJ OSOBINE JE...

Razvojna zadaća je funkcija posredstvom koje će se postići željena promjena u nekoj osobini djeteta u "poželjnom" smjeru, tj. smjeru optimalizacije djetetova rasta i razvoja. Ove osobine mogu biti opće (npr. agresivno ponašanje), ili pak razvojne osobine.

Najčešće je osobina neka sposobnost (spoznajna, psihomotorna i sl.), ili vještina (samostalnost u uzimanju jela, upoznavanje s drugom djecom, dijeljenje emocija s drugima i sl.), odnosno ponašanje (npr. agresivno). Katkad je uistinu teško razlikovati zadaću od osobine djeteta koju se želi mijenjati u poželjnom smislu, pa se zadaću može jednostavno formulirati kao "razviti tu karakteristiku djeteta". U tu svrhu za

praksu je najbolje za roditelje odnosno odgojitelje predškolske djece u vrtićima pratiti jednostavno manifestacije psiholoških odnosno motoričkih osobina u ponašanju djeteta, jer ih je jednostavno lakše procijeniti u konkretnom ponašanju djeteta.

Praćenje (procjenjivanje) razvoja djece

Za potrebe procjenjivanja razvoja djece, korisno je u svrhu prevencije procjenjivati razvijenost kompetencija djeteta u aspektima psihofizičkog razvoja djeteta (4, 5):

1. motoriku i održanje zdravlja
2. socio-emocionalni razvoj i razvoj ličnosti
3. sposobnosti komunikacije, izražavanja i stvaranja
4. spoznajne sposobnosti i znanja.

Oblik praćenja razvoja djeteta može biti u odnosu na:

- napredovanje djece u odnosu na početno stanje (početak istraživanja);
- apsolutni stupanj ili stanje u danim obilježjima, tj. kompetencijama koje se prate.

Kriteriji za praćenje kompetencija u pojedinim aspektima razvoja mogu biti:

- posjedovanje (+) ili neposjedovanje (-) određene kompetencije (postojanje ili nepostojanje napredovanja u odnosu na početno stanje za pojedino dijete)
- procjene stupnjeva napredovanja odnosno razvijenosti određene kompetencije (npr. 0=nenapredovanje, neposjedovanje osobine; 1= manje napredovanje, posjedovanje osobine u manjem obimu; 2= prosječni stupanj posjedovanja osobine ili prosječno napredovanje, itd.).

Faze praćenja u ovako osmišljenim «istraživanjima» djetetova razvoja mogu biti:

- minimalno dvije (početna: na početku pedagoške godine, te završna: na kraju pedagoške godine)
- tri (početna, srednja i završna),
- više faza.

Dakle, u praksi je često nemoguće provesti primjenu psihologijskih testova za praćenje razvoja djece i utvrđivanje djece s posebnim potrebama. Uslijed česte nemogućnosti da psiholog samostalno procjenjuje razvojni status djeteta, potrebno je da to rade oni koji s djecom najčešće borave, a to su u vrtićima odgojitelji, a kod kuće roditelji. Za procjenu, treba prvo načiniti popis relevantnih kompetencija djece, te potom procijeniti status tih karakteristika za pojedinu djecu, u odnosu na orijentacijske "norme" (dobno primjerene psihofizičke mogućnosti). Procjenom razvoja djece na ovaj način može se ne samo provoditi prevencija na razini pojedinca, već i na razini cijele grupe djece (npr. djece u odgojnoj grupi dječjeg vrtića).

Jednostavna kvantitativna metoda za procjenu potreba djeteta

U tu je svrhu osmišljena jednostavna kvantitativna metoda (prema tzv. računalno -mrežnom modelu) kojom se na osnovi procjene stanja, može i planirati proces unapređivanja razvoja djeteta (1, 2, 5).

Razlozi osmišljavanja ovakve metode jesu sljedeći:

- procjenjivanje karakteristika može (a katkad i mora) provoditi odgojitelj koji ne treba biti osobito znanstveno obrazovan (pa metoda procjenjivanja treba biti uporabljiva i jednostavna)
- u praksi najčešće nema mogućnosti za provedbu psihologijskog testiranja (vremenskih ni materijalnih).

Temeljna zamisao metode jest "logična" pretpostavka da je potrebno intenzivnije poticati razvoj onih psihofizičkih kompetencija, koje su u određenom trenutku nezadovoljavajuće razvijene, i to upravo u stupnju u kojem su one "manje razvijene", u odnosu na neko definirano poželjno finalno stanje. Jednostavna kvantitativna metoda, predviđa više procjena stanja u praćenim karakteristikama (u tromjesečnim razdobljima).

Rezultati (procjene) bivaju prikazane tablično: u recima se nalaze rezultati pojedine djece za sve praćene karakteristike. U stupcima se nalaze rezultati za pojedinim karakteristikama za različitu djecu.

Zbroj rezultata procjenjivanja provodi se na dvije razine (tablica 1):

- po recima - predstavlja zbroj rezultata pojedinca za sve karakteristike. Zbrajaju li se rezultati za konkretnog pojedinca, po završetku procjenjivanja dobiju se podaci o svakom djetetu, koji ukazuju na "razvojni status" djeteta. Izračunaju li se zbroj nezadovoljavajuće razvijenih kompetencija za svako dijete u grupi, te se djecu u odnosu na ukupni zbroj poreda po veličini, može se odrediti ukupni status djeteta u grupi u odnosu na procjenjivana obilježja zajedno. Odredbom centilnih vrijednosti može se (npr. po modelu od 25 % djece s rezultatima od 75-og do 100-tog centila) pojedince s najvećim vrijednostima zbrojnih rezultata, klasificirati kao "najnaprednije" pojedince, dok će se 25 % pojedinaca (s zbrojnim rezultatima od nultog do 25-og centila) klasificirati kao "najmanje napredne". Preostalih 50 % djece moći će se uvjetno smatrati "prosječnim". Na temelju razvrstavanja djece u tri (ili više) provizornih grupa, na temelju veličine zbrojnih rezultata, prema opisanom centilnom kriteriju, moći će se lakše planirati individualni rad s pojedincima (dakle s djecom s posebnim potrebama). Ovo je dakle matematički definirana prevencija na

razini pojedinca.

- po stupcima - jest zbroj rezultata čitave grupe (npr. odgojne grupe djece u vrtiću), po svim praćenim karakteristikama. Zbroj po stupcima provodi se zbrajanjem rezultata po pojedinačnim karakteristikama (redom pojedinačno po stupcima). U posljednjem desnom stupcu, zbrajaju se rezultati sve djece u svim pojedinačnim karakteristikama (za sve karakteristike, dakle za sve stupce zajedno). Određivanje postotnog udjela zbroja rezultata po pojedinačnoj karakteristici, u odnosu na ukupni zbroj rezultata po svim karakteristikama, znači i uopće bolju razvijenost neke karakteristike u danoj skupini. Naime, zbroj rezultata grupe za pojedinačne karakteristike dijeli se ukupnim zbrojem rezultata polaznika u svim karakteristikama, pa se dobiveni kvocijent množi sa 100 (%). Listu prioriteta karakteristika za poticanje u idućem razdoblju, kroz razne oblike planiranja i programiranja za poticanje psihofizičkog razvoja čitave skupine djece, po pojedinim karakteristikama (kompetencijama), provodi se rangiranjem pojedinačnih karakteristika prema izračunatom postotnom udjelu, te planiranjem intenzivnijeg poticanja najprije najmanje razvijenih kompetencija (za cijelu grupu). Nakon sačinjavanja liste prioriteta, može se pristupiti planiranju rada u danoj grupi djece za iduće razdoblje. Ovo je dakle matematički definirana prevencija na razini grupe djece u cjelini.

Ova jednostavna kvantitativna metoda primjenljiva je praktički u svim područjima primijenjene psihologije, prvenstveno zbog lakoće prikupljanja podataka, zbrajanja rezultata i primjene na planiranje i programiranje budućeg rada, s ciljem postizanja poželjnog finalnog stanja. Nadalje, opisani način vrednovanja efekata programa moguće je automatizirati, primjenom istog posredstvom elektronskog računala, te na taj način još više olakšati njegovu primjenu, osobito u domeni analize rezultata. Bitno je voditi računa o odabiru optimalnog broja karakteristika za vrednovanje efekata programa, jer prevelik broj karakteristika koje se prate, mada povećava i pouzdanost i valjanost podataka, biva problematičan s aspekta primjenljivosti u praksi. S druge strane, metoda omogućuje osiguravanje zadovoljenja biotičkih zakonitosti: usklađenog razvoja čovjekovih osobina i sposobnosti (3).

Tablica 1. Primjer zbroja procjena kompetencije djece u manjoj grupi (0=nezadovoljavajuće stanje; 1=zadovoljavajuće stanje za pojedinu kompetenciju)

DIJETE / KOMPETENCIJA	1	2	3	4	5	6	7	8	Σ Posebne potrebe
A. A.	1	1	1	1	0	0	0	1	5
B. B.	1	0	0	0	1	1	0	0	3
C. C.	1	1	0	0	0	1	1	1	5
Profil grupe Σ	3	2	1	1	1	2	1	2	13
Potrebni rad	23	15	8	8	8	16	7	15	%

Na primjeru u tablici 1 vidljivo je da najviše treba raditi na kompetenciji broj 1 (stupac 1) gdje je zbroj nezadovoljavajuće razvijenih kompetencija najveći (3), pa čak 23 % aktivnosti s djecom u odgojnoj grupi vrtića treba planirati za poželjnu promjenu u toj kompetenciji. Na karakteristikama s rednim brojem 3, 4, 5, i 7, potrebno je najmanje raditi, jer samo po jedno dijete nije postiglo zadovoljavajuću razinu kompetencije (u tim slučajevima treba planirati individualni rad s djetetom). U odnosu na prevenciju na razini pojedinca, vjerojatnije je da su djeca potencijalnim posebnim potrebama djeca A. A. i C. C., čiji je zbroj «nezadovoljavajućih» kompetencija 5, pa treba razmotriti da li je za njih potrebno poduzimanje daljnjih mjera prevencije ili pak rane intervencije.

Umjesto zaključka

Psihologija je korisna ako je učinkovita, i ako je ta učinkovitost vidljiva i prepoznatljiva. Ako nema uvjeta za učinkovito dobivanje bitnih podataka o djeci primjenom raspoloživog psihologijskog instrumentarija (kao što je to u slučaju procjene karakteristika razvoja predškolske djece), maksimalna objektivnost primjenom priručnog instrumentarija također može pomoći afirmiranju učinkovitosti psihologije. I okvirna psihologijska procjena na temelju podataka onih koji o djetetu brinu, bolja je nego odsustvo ikakve procjene. Posebno kad je to polazište za korištenje «sofisticiranijih» metoda kliničkog pristupa, tijekom kojeg se ove okvirne procjene provjeravaju.

Literatura

1. Sindik, J, Štrukelj N, Barać, J. Jedna mogućnost za pojednostavljenje planiranja odgojno-naobrazbenog rada primjenom metode "gotovih rješenja"(primjer mikroplaniranja). U: Lj. Železnjak. Zbornik radova - 8. Dani predškolskog odgoja, Čakovec, Dječji centar Čakovec i Visoka učiteljska škola u Čakovcu 1999, str. 97-102.

2. Sindik, J, Profaca, B. Uloga predškolskih psihologa u radu s djecom s posebnim potrebama – stanje i projekcije za budućnost. U: I. De Zan. Zbornik radova Učiteljske akademije u Zagrebu, 2 (2000), 1:289-299
3. Sindik, J. Fleksibilno postavljanje razvojnih zadaća u planiranju odgojno-obrazovnog rada. U: E. Slunjski. Zbornik radova 10. Dana predškolskog odgoja – Čakovec, Visoka učiteljska škola u Čakovcu, 2001, str. 35-40.
4. Sindik J, Čavlek, T. Prevencija psiholoških problema djeteta u osnovnoj školi kroz suradnju stručnjaka u vrtiću, domovima zdravlja i u školi. U: M. Juričić, J. Mugoša, J. Lajovic. Zbornik prispevkov - 3. kongres šolske in visokoškolske medicine Slovenije Mladostnik in zdravje Novo Mesto, Sekcija za šolsko in visokoškolsko medicino, Ljubljana, 2001, str. 219-222.
5. Sindik, J. Primjena teorije izbora u "računalnom" pristupu planiranju i vrednovanju u predškolskom i školskom odgoju i obrazovanju (princip "baza podataka"). U: J. Tonšić-Krema, M. Vrabec, A. T. Štemberger. Zbornik radova 2. Hrvatskog susreta kvalitetnih škola «RI – KVAŠ 21 – Svaki učenik može uspjeti», Rijeka, Grad Rijeka; Medicinska škola Rijeci; Ministarstvo prosvjete i športa RH, Rijeka, 2002, str. 151-156.

Kontakt

Mr. sc. Joško Sindik
Dječji vrtić "Trnoružica", Zagreb, Hrvatska
Tel/fax: 385 1 2312-524, Rusanova 11
E-mail: josko.sindik@zg.t-com.hr